

A hagyomány nem szakad meg

IMRE LAJOS METSZETEI ÉS RAJZAI

„...Szükségünk van a művészetre, szükségünk van a művészi munkára, mint ahogy szükségünk van a kultúra más terméseiére is. És mert szükségünk van rá: meg kell teremtenünk. A múltunk megvan, a népünk él, és él még népünk művészete is.”

KÓS KÁROLY (1923)

„1932. december 22-én történt Kolozsváron. Zúzmarás téli napon két ember jön beszélgetve a Kossuth Lajos utcában. Kós Károly és az első képeivel jelentkező Gy. Szabó Béla. Kós váratlan ötlettel fordul hozzá:

– Fiatalember, miért nem mászik fára?

– ...?

– Úgy értettem, hogy miért nem veti rá magát a fametszésre? — Azután ott helyben magyarázni kezdte, hogyan készül a metszet, mi szükséges a metszéshez. Lapban vagy szálában vágott falemez, rajzszen, vésők, nyomdafesték... Elmélet volt ez a magyarázat, hiszen Kós csak linóleumban metszett. A két technika rokonsága azonban közös nevezőre hozta a lényegét. A fiatal grafikus pedig talán már másnap megvette az ajánlott vésőket.” Így írja le Murádin Jenő, a nagy erdélyi grafikusművész Gy. Szabó Béla pályájának indulását.

Harmincöt évvel később ez az esemény, ugyancsak Erdélyben, szinte megismétlődött: Gy. Szabó Béla és Imre Lajos találkozása alkalmával. Az akkor harmincegy éves mérnök erdélyi utazása során találkozott Gy. Szabó Bélával, a grafikai művészetek kiemelkedő egyéniségével. Ő korrigálta rajzait, kezébe adta a fát, a dűcot, vésőt, és bevezette a fametszés titkaiba. Ettől a pillanattól fogva nem csak a fametszés vált életé társává, de Erdély története is, ahonnan családja származott.

Imre Lajos nagyapja kolozsvári tanár, az első világháborúban életét vesztette. Édesanyja ugyancsak kolozsvári, Imre János hódmezővásárhelyi vasúti mérnöknek lett a felesége, fiuk, Lajos Hódmezővásárhelyen, 1936. december utolsó napján született. Itt is járta iskoláit a híres mezővárosban, és érettségi után, mint a budapesti Műegyetem mérnökhallgatója fejezte be stúdióit, és kapta meg diplomáját 1960-ban.

Az iskolai rajzórák emlékei, az egyetemi évek mérnöki tervrajzainak milliméter-pontoságot igénylő szerkesztései, az arányok és perspektívák, a léptékek és mértékek életének természetes velejárói lettek. A képi ábrázolás, mint művészi kifejezési forma, a rajz, mint a körülöttünk lévő világ benyomásaira való egyfajta válaszadása, és a metszés, mint a művészeti kifejezés technikai megvalósításának eszköze alakítja és érleli művészi világát.

Az önképzés éveit a budapesti I. kerületi Képzőművészeti Körben, valamint a Képző- és Iparművészeti Gimnázium esti tanfolyamain folytatódtnak. 1977-ben a Művészeti Alap tagja lesz. Fametszeteinek száma — linómetszetek és a tus-, ecsetrajzok mellett — egyre szaporodik. Az előbbi mintegy 300, az utóbbi megközelíti a százat.

Imre Lajos témaválasztásaiban mindenekelőtt az alföldi és erdélyi táj, a magyar történelem híres helyszínei, épületei, eseményei, évfordulói játszanak döntő szerepet. Megjelennek metszetein szülővárosának, Hódmezővásárhelynek régi hangulatos utcái: *Deák Ferenc utca* (linómetszet), *Vásárhelyi utca* (linómetszet, 1982), régi földszintes házak, búbos kemencés szobák *Szobabelső* (linómetszet), vagy a *Vízparti tanyák* (fametszet) és a mártélyi gémeskutas *Balogh-Ianya* (linómetszet) az *Öreg nyírfákkal* (linómetszet). A szülőföld mellett más történelmi városok tájai, értékes és érdekes épületei, városképei is felkeltik érdeklődését. Szép metszetek sorában örökíti meg – többek között – Hajdúböszörmény *Bocskai téré*t, a sárospataki vár *Perényi loggiáját* (fametszet), a pécsi *Kis dzsámít* vagy a *Budavári buzogány tornyot* (linómetszet). Erdélyi témájú önálló metszeteinek egyik legszebbikén, a *Királyhágói tél* című lapján erőteljes fekete-fehér kontrasztokban örökíti meg a havas hegyoldal gerendás, hófödte házait, havas fenyőket és fatörzseket. Az alap fehér síkja szinte érezhetően havassá válik, az ég sötét tónusa, a házak fekete falai és a fák ágai mellett. Távolabbi tájak, városok, utazások emlékei is megjelennek metszetein. Így a hollandiai falvak, kis városok, vidékek a jellegzetes szélmalommal, vagy az ausztriai hegyes-havas csúcsok az *Inn völgyi tájakon* (linómetszet).

Az önálló grafikai lapok mellett jelentős sorozatokat is készített, amelyek külön kiadványokban láttak napvilágot. Ezek közül három fa-, illetve linómetszetben, a negyedik pedig ceruzarajzban készült el. A mappákban található grafikai alkotások összegzően tárják elénk Imre Lajos művészetének lényegét: a történelmi helyszínek, események ábrázolásának megjelenítő erejét, az erőteljes és összefogott kompozíciót, a téma fő elemeinek (a történelmi épületek szigorú zárt tömbje és a természet játékosabb, szabadabb, szinte kiegyensúlyozó kerete) ellenpontként való alkalmazását. Természeti táj és történelmi épület – így válik metszete egységes kompozícióvá, melyen a lényeg kiemelésével, s a mellékes részeket elhagyásával szerkeszti grafikai alkotássá a látványt. A művész látásmódja és stílusa a döntő, nem pedig a részletek reprodukzív visszaadása.

Ilyen szellemben nézve különleges műélvezetet nyújtanak a sorozatok: elsőként *A kuruc szabadságharc tizenkét nevezetes vára* (Budapest, 1976), melyen a címloldal ugyancsak fametszetben nyomott felirata szerint a várak képei – Tokajt kivéve – jelenlegi állapotukat mutatják. A fametszeteket II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulójára készítette Imre Lajos, s melyeken Gyula, Sümeg, Szerencs, Sárospatak, Krasznahorka, Marosvásárhely, Déva, Vaja, Borsi, Nagysáros, Tokaj és Munkács történelmi várait láthatjuk.

Négy év múlva, 1980-ban jelenik meg *In memoriam Gabriel Bethlen princeps Transylvaniae Rex Hungariae* címmel tíz fametszetet tartalmazó sorozata, mindössze 300 példányban. A kolofon szerint „Bethlen Gábor születésének 400., iskolánk elnevezésének 50. évfordulójára készítette, és a Hmv. (Hódmezővásárhelyi) Gimn. 1940-ben végzett öregdiákjai megbízásából kiadja Imre Lajos.” E metszetekben a művész összegzi a fejedelem életének legfontosabb helyszíneit, eseményeit. Látjuk profilból ábrázolt arcképét korabeli pénzen, szülőházát Illyén, kardját és címerét, a fogarasi fejedelmi várat, a dévai Magna Curiát és a várat, a gyulafehérvári fejedelmi ház lépcsőjét, a fejedelem királlyá választásának helyét, Besztercebányát, az iparosodás század központját: Brassó városát, a nagyenyedi Bethlen Kollégiumot, és végül tizedik lapként a hódmezővásárhelyi Bethlen Gimnáziumot.

Ugyancsak történelmi ihletésű az 1981-ben kiadott *Alma Mater Sárospatak*, melyet a Református Kollégium alapításának 450. évfordulójára metszett linóleumba Imre Lajos. Az ugyancsak tíz lapból álló sorozat a híres épületegyüttes építészeti múltjának és nevezetességeinek történetét az 1600-ban emelt *Ó épület*től a gimnáziumi szárny 1877-es épületéig foglalja magába. Megjelenik a metszeten a kollégiumi épületegyüttes 1819-ből való képe, az 1772-ben épített *Berna sor*, az itt elhelyezett múzeumnak egyik látványossága a XIX. század végi *Tanterem*, eredeti berendezéssel, és a gyűjtemény egyik kiemelkedő iparművészeti remeke, az 1713-as évszámot viselő, jelzett *Ondi úrvacsorai pohár*, a

Nagykollégium épületegyüttesének utca felőli távlati képe után belépve, viszontlátjuk az árkádos *Porta majort*, a főkapuzatot, majd pedig az oszlopcarnokkal övezett, ugyancsak műemléki *Könyvtárterem* belső kiképzését. A sorozat egyetlen figurális ábrázolása Sárospatak nagy tanítójának, *Johan-Amos Comenius Magister Nationum* ovális kartusban, körfelirattal megörökített arcképe.

A mappa címlapján ugyancsak ovális kartusban a kollégium címere: angyalalak, jobb kezében törvénykönyvet, bal kezében pedig harsonát tartva, e megfogalmazással is utalva a *Jelenések Könyvének* (14:7) az ábrázolás alatt jelzett versére.

A metszetsorozatok mellett, a naptárak részére metszet- és rajzsorozatot is készített (*Tisza menti tanyavilág*, 1983, *Budapesti református templomkapuk*, 1984). Az utóbbi hat rajzot magába foglaló portikus sorozat, mely több műemlékké nyilvánított, illetve műemlék jellegű templomunk bejáratú kapuzatát örökíti meg építészetileg hű, mégis poétikusan megfogalmazott, kitűnő rajztudást tükröző lapokon. Sorrendben láthatjuk: a Kálvin téri, a Fasori, a Szilágyi Dezső téri, a Külső-kelenföldi, a Pasaréti és a Kelenföldi templomok szép kapuzatait.

Érdekes egymás mellé tennünk és párhuzamba állítanunk metszetet és rajzot, és megvizsgálunk a kompozicionális kifejezőkészség szempontjából. Míg az előbbieket — a technika adta szigorú kötöttségeket megtartva — összefogott kompozíciók, a fekete és a fehér ellentéte és folthatásai jellemzik, addig a művész önálló kézi rajzai könnyedek, oldottak, líraiak. Az épületek kontúrijait, a tárgyak struktúráját néhány biztos toll- vagy ecsetvonással rajzolja meg. A lapok papírféhér részei fontos kompozicionális elemek.

Végül Imre Lajos munkásságának van még egy területe, mely feltétlenül említést érdemel, s ez a kisgrafika. A kisgrafika technikában azonos, illetve azonos lehet a nagy méretű grafikai lapokkal, de témáját tekintve két nagy csoportot foglal magába: a könyvjegyet (ex librist) és az alkalmi grafikát. Utóbbiak — mint ismeretes — egyes különleges alkalmakra, ünnepekre, ünnepkörökre, történelmi, társadalmi, családi, egyéni eseményekre, évfordulókra stb. készülnek. Fontos terület a személyi, egyéni vonatkozásokat felmutató kisgrafika.

Kós Károlynak készült emléklapján az erdélyi építész-író jellegzetes építészeti motívumaiból komponálja meg a lap felületét. Figyelemre méltó a felirat betűinek a lap egységében való művészi megtervezése. Ez az ex libriseknek is egyik fontos követelménye, hiszen a könyvjegynek mindig tartalmaznia kell a személyes jelleg mellett a tulajdonos nevét, illetve nevének kezdőbetűit, melyek nem csak egyéniségével, esetleg tevékenységével, de az ex libris tartalmi kifejezésével is összhangban kell hogy legyenek. Az egyéni vonásokat felmutató lapjai közül emeljük ki most az egyik legszebbet (*In memoriam D. Dr. Imre Lajos 1888–1974*), a művész nagybátyja emlékére készült fametszetet. Egy fenyőerdőből kimagasló hatalmas havas sziklacsúcs, ahol már növények sem élnek meg, tetején a kereszt jelképpel. Ugyancsak emlékezetes az *In memoriam Márton Áron episcopus Transylvaniae 1896–1980* feliratú fametszetes emléklapja. A pásztorbot felső harmadát ábrázoló, hossz- téglalakú, keretelt metszetben töviskoronás ág kúszik fel a pásztorbotra, melynek háttérében sima vonalú kereszt látható. Krisztus keresztje és töviskoronájának szimbolikus értelme jelenik meg a mártír püspök emlékével együtt. Mélyen és ugyanakkor világosan példázva: Imre Lajos a fametszet ősi hagyományai és a nagy mesterek művészi adottságai szerint, kevés eszközzel képes a szimbolikus, jelképes ábrázolások megfogalmazására. Történelmi indíttatású vagy tájképi metszetei mellett éppen e tulajdonságának egyre mélyebb kibontakoztatása adja meg és fogja bizonyos jelenteni kisgrafikáinak, ex libriseinek és alkalmi lapjainak (emléklapjainak) különleges művészi értékét. Ebben a műfajban egyik legutóbb készült alkotása *Save Our Souls in Transylvania!* feliratával, 1989 évszámmal, a lap háttérében ábrázolt erdélyi református templommal, az előtérben kopjafával és síremlékkel utal a jelzett évben lezajlott tragikus eseményekre.

A grafika lehetőségei és műfajai között portréábrázolás alig akad Imre Lajos munkássá-

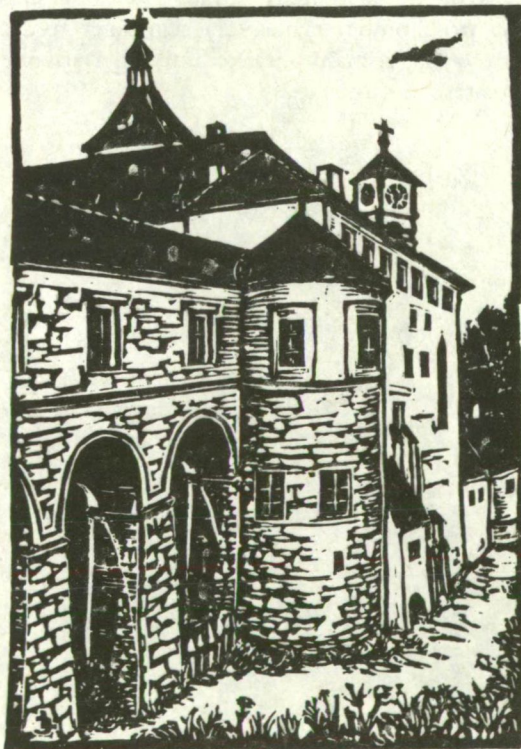
gában, sem rajzokban, sem metszetekben. Az a kevés, ami van, azt mutatja azonban, hogy indokolatlanul tartotta távol magát ettől a műfajtól, legalábbis ami a művészi megfogalmazás, az egyéniség megjelenítését illeti.

Imre Lajos mindezekén kívül könyvtervezéssel és könyvillusztrációkkal is foglalkozik. Utóbbiak közül emeljük ki *Ötszáz éves a Farkas utcai templom* (Bp. 1986. Ráday Gy. Ny.) és *Marosvásárhely és vártemploma* (1990. Ráday Gy. Ny.) című illusztrációit. Metszetei számos lapban, folyóiratban láttak napvilágot (Tiszatáj, Kisgrafika, Confessio stb.).

A fővárosban és az ország több városában nyolc önálló kiállításon mutatkozott be, valamint számos csoportkiállításon Budapesten és vidéken. Ezek közül is kiemelkedik a Hódmezővásárhelyi Őszi Tárlat (Tornyai János Múzeum), amelyen 1979-től kezdve 1990-ig nyolc alkalommal vett részt. Munkái közel tíz magyarországi közgyűjteményben találhatók, valamint külföldi, így belgiumi gyűjteményben is (Ex-Libris Centrum, Sint Niclas).

Legutóbbi kiállításán, amely ez év január 6-án nyílt meg a budai Angelika Galériában, Imre Lajos negyedszázados munkásságából válogatott harminc metszetét mutatta be. E kiállítása méltán ad lehetőséget arra, hogy szélesebb összefüggésben közelítsünk Imre Lajos művészetéhez, és megkíséreljük összegzően feltárni művészetének lényeges vonásait. Annál inkább, mivel nagyszámú munkái mellett a róla szóló cikkek, kiállítási beszámolók lényegesen kevesebbek, művészettörténeti értékelése pedig mindeddig alig történhetett meg méltó módon.

KOÓS JUDITH

IMRE LAJOS: PARDUBICE VÁRA